

- І. Зязюна, Н. Нічкало, Т. Левовицького, І. Вільш. – Україно-польський журнал. Видання III. Вид-во: ЗАТ “ВПОЛ”, Київ – Ченстохово, 2001.
2. Бугаєв А.И. Методика преподавания физики в средней школе: Теор. основы: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по физ-мат. спец. – М.: Просвещение, 1981.–288 с.
 3. Гуржій А.М., Орлова І.В., Шут М.І., Самсонов В.В. Засоби навчання загальноосвітніх навчальних закладів (теоретико – методичні основи): Навчальний посібник. – К.: НМЦ засобів навчання, 2001.
 4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Петер. Ком., 1999. – 368 с.: (Серия “Мастера психологии”)
 5. Жук Ю.О. Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища // Нові технології навчання. 1998. – № 22. – С. 106-112. Жук Ю.О. Інформаційні технології у навчанні фізиці // IV Всеукраїнська науково-практична конференція “Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку”. – Миколаїв: МДПУ, 2001.
 6. Иванова Л.А. Активизация познавательной деятельности учащихся при изучении физики. – М.: Просвещение, 1983. – 160 с.
 7. Книга вчителя фізики, астрономії: Довідково-методичне видання /Упоряд. О.В. Хоменко, І.А.Юрчук. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 353 с.
 8. Костюкевич Д.Я. Освітнє середовище як технологічна передумова ефективності навчального процесу з фізики // Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського державного пед. ун-ту. – Кам'янець-Подільськ, 2000 р. – Вип. – 5.
 9. Лефрансуа Ги. Прикладная педагогическая психология. – СПб.: прайм – ЕВРОЗНАК, 2005.- 416с.
 10. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / Авт, кол.; За ред. Ю.І. Машбиця / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: ІЗМН, 1997. – 264 с.
 11. Разумовский В.Г. Развитие творческих способностей учащихся в процессе обучения физике, М.: Просвещение, 1975. – 272 с.
 12. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.: ил. – (Серия “Мастера психологии”)
 13. Хуторской А.В. Современная дидактика для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
 14. Guilford J.P. The nature of human intelligence .N.Y.;MC Graw Hill 1967
 15. Sternberg R.J.(1990). Intellectual styles.Theory and classroom implications. In: // Pressusen B.Z. (Ed.). Learning and thinking styles: Classroom, interaction. Washington D C: Nat. Educ. Association. – P.18-42.

УДК 37.025

Копаниця К.В.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дана стаття присвячена визначенню сутнісних аспектів та характеристик навчально-педагогічної ситуації у педагогічному процесі. Проведений аналіз дозволяє висвітлити роль та місце навчально-педагогічної ситуації як суттєвого елемента освітнього середовища.

The paper is dedicated to definition of the main aspects and characteristics of a learning-pedagogical situation in the pedagogical process. The conducted analysis allows define the role and place of a learning-pedagogical situation as an essential element of educational medium.

Перехід до особистісної парадигми є основною тенденцією в розвитку сучасної освіти. Зміст освіти в педагогіці особистості може бути задано лише на основі моделей ситуацій, що актуалізують у навчально-виховному процесі колізії, які вимагають прояви особистісних функцій учня. Однак труднощі виникають при спробі створення ситуацій, що забезпечують затребуваність особистісних проявів людини у освітньому середовищі.

Проблема освітнього середовища досліджувалась у працях педагогів (М.Н. Жрецький, Т.І. Шамова, І. Якименська та ін.), методистів (П.С. Атаманчук, А.І. Кух, В.Д. Шарко та ін.). У них обґрунтовано значення середовища для саморозвитку особистості, визначено структурні компоненти та розкрито можливості їх розробки для конкретних дисциплін. У контексті нашого дослідження цікавим виглядає визначення цього феномена Ясвіним В.А. [7: 174] який під освітнім середовищем розуміє таку систему впливів та умов формування особистості, які мають місце у соціальному та просторово-предметному її оточенні. Освітнє середовище являє собою сукупність матеріальних факторів освітнього процесу та міжособистісних взаємовідносин, які встановлюють суб'єкти навчання у процесі своєї взаємодії. Суб'єкти, що створюють освітнє середовище, постійно впливають на неї в процесі свого функціонування. Проте й освітнє середовище і як цілісність, і окремими своїми елементами має вплив на кожного суб'єкта освітнього процесу. Поняттям, яке найбільше б коректно описувало систему педагогічних засобів і умов впливу на розвиток особистості суб'єкта в освітньому середовищі, можна вважати поняття “ситуація”.

Таким чином, поворот освіти до особистості, викликаний глобальними процесами гуманізації і демократизації соціуму, *актуалізує* дослідження місця навчально-педагогічної ситуації в освітньому середовищі.

Метою роботи є висвітлення сутності, різних аспектів та характеристик навчально-педагогічної ситуації та обґрунтування на цій основі місця та ролі цих ситуацій у формуванні освітнього середовища.

В основі традиційних освітніх технологій лежить включення учня в конкретну предметну діяльність, що характеризується спеціальними властивостями, внутрішньою організацією, завдяки яким виконуючий її суб'єкт опановує заздалегідь заданим досвідом. Цей предметно-діяльнісний підхід до розробки освітніх технологій не є цілком прийнятним, оскільки спрямований на формування не предметно-когнітивних, а смислових відносин суб'єкта. У цьому випадку виявляється обмеженість можливостей педагогіки впливати на особистість. Під розвитком особистості в науковій літературі [6: 37] розуміють розвиток у першу чергу її атрибутивних функцій: вибірковості, осмислення діяльності, довільності, креативності, рефлексивності, відповідальності, автономності. У це поняття також включають розвиток змісту її духовної сфери – світоглядних, моральних, естетичних і інших цінностей у формі мотивів, установок і здібностей.

Становлення учня суб'єктом навчальної діяльності означає послідовний перехід його від ситуативно залежної поведінки до позаситуативної самоорганізації. У такий спосіб особистісним процесом є не засвоєння знання як такого, а виявлення з маси інформації власного знання; не засвоєння запропонованої оцінки, а побудова особистого оцінного судження; не виконання заданої діяльності, а вироблення її індивідуального стилю як способу самовираження через цю діяльність.

Поняття “ситуація” починає широко входити в науковий апарат сучасної психології і педагогіки. У деяких випадках під ситуацією розуміють тільки сукупність зовнішніх обставин, що визначають спосіб і протікання деякої діяльності. Однак, на думку Б.Ф. Ломова, це визначення звужує значення терміна, оскільки із ситуації виключений суб'єкт, який здійснює ту чи іншу діяльність. Ситуація – це завжди просторово-часова характеристика буття суб'єкта. Ситуацію визначають як сукупність всіх умов – зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних, які детермінують в даний момент життєдіяльність людини [6: 88].

У ситуаціях відбиваються різні типи взаємодії людини з різними сторонами навколишньої дійсності: відносини людини до предметного світу (об'єктно-суб'єктивні відносини) і відносини між людьми (суб'єкт – суб'єктивні). Перші ситуації умовно називають предметними ситуаціями, а другі – соціальними.

До числа різновидів соціальних ситуацій відносяться навчально-педагогічні. Навчально-педагогічна ситуація вважається структурною одиницею дидактичного процесу. Навчальний чи педагогічний процес як система деяких дій і операцій мають бути до чогось

віднесені, тобто, на думку Якуніна В.А., “повинне бути деяке єдине поле їхнього застосування”. Таким полем – сукупністю умов і обставин, куди активним чином включені педагог і учень як суб’єкти педагогічної і навчальної діяльності – є навчально-педагогічна ситуація.

Навчально-педагогічна ситуація, яка відбиває суб’єкт-суб’єктну взаємодію, відрізняється від інших соціальних ситуацій тим, що та сама ситуація стосовно викладача, вихователя, учителя виступає як педагогічна, а стосовно учнів – як навчальна. При навчальній ситуації педагог виступає для учнів елементом обставин, при розгляді тієї ж ситуації як педагогічної учень стає елементом зовнішніх обставин для педагога.

Як відзначає В.А. Якунін, усі соціальні ситуації, до числа яких відносяться й навчально-педагогічні, відрізняються винятковою складністю, динамічністю, мінливістю, суперечливістю і невизначеністю, тобто такими рисами, що додають їй проблемний характер. Підсилювачами невизначеності можуть виступати великий склад елементів ситуації і зв’язків між ними (складність ситуації), чи дефіцит або надмірність інформації, що підвищують невизначеність, ліміти часу та ін.

Ситуація – особливий педагогічний механізм, який ставить її учасників у нові умови. Вони трансформують звичний хід життєдіяльності суб’єктів ситуації, що потребує від них нової моделі поведінки, чому передує рефлексія, осмислення і переосмислення сформованої ситуації. У такий спосіб навчально-педагогічна ситуація виникає не випадково, а створюється цілеспрямовано. Під навчально-педагогічною ситуацією в дидактичній літературі, зокрема у [3] розуміють складову частину педагогічного процесу, педагогічну реальію, через яку педагог керує педагогічним процесом і педагогічною системою. Навчально-педагогічна ситуація є концентрованим вираженням педагогічного процесу і педагогічної системи в їхньому тимчасовому просторі. При цьому дидактичний процес – це цілеспрямовано створювана динаміка ситуацій навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої ситуаціям, які мають місце у педагогічному процесі, показав, що не існує загально-визначеної класифікації таких ситуацій. Проте можна визначити певний набір ознак, за якими можна визначити різні типи цих ситуацій. Наприклад:

- за місцем виникнення і протікання (на уроці, поза уроком, на вулиці, вдома тощо);
- за ступенем проективності (навмисно створені, природні, стихійні, спроектовані);
- за ступенем оригінальності (стандартні, нестандартні, оригінальні);
- за ступенем керованості (жорстко задані, некеровані, керовані);
- за складом учасників (учень-учень, учень-викладач тощо);
- за закладеними протиріччями (конфліктні, безконфліктні, критичні);
- за педагогічною спрямованістю (виховні, проблемні, навчальні тощо).
- за характером (дисциплінарні, міждисциплінарні, загальнонаукові).

У психолого-педагогічних джерелах серед ситуацій, що виникають у педагогічному процесі виділяються також виховні та дидактичні ситуації. За визначенням Олефіренко Н.В та Андрієвської В.М. [4: 163], дидактичну ситуацію складають дидактичні умови становлення навчальної діяльності учня, які свідомо проектуються педагогом і реалізуються у навчальному процесі. Дидактичні ситуації мають у собі виховні аспекти, але педагогу необов’язково використовувати їх у навчанні. Відповідно до характеру пізнавальної діяльності учня дидактичні ситуації поділяють на: репродуктивні, які передбачають діяльність виконавчого характеру; продуктивні ситуації відтворюються на основі реконструктивної активності, яка передбачає не тільки відтворення певних знань умінь та навичок, але й вибір способів діяльності, використання здобутих знань, прийомів дій в інших ситуаціях; творчі ситуації вимагають розв’язання деякого діалектичного протиріччя, що пов’язано з пошуком нового методу, прийому, засобу діяльності.

Зміст діяльності учня визначається специфікою того об’єкта (математичного, фізичного, історичного і т.п.), який підлягає вивченню. Однак необхідно розрізняти, з одного боку, сам об’єкт вивчення (різні факти, закони і методи дисципліни, що вивчається), а з

іншого – ставлення учня до цього об'єкта. Це ставлення створює у процесі навчання свою специфічну ситуацію – пізнати ще не пізнаний об'єкт, визначити його цінність, оволодіти прийомами роботи з цим об'єктом. Таку ситуацію Кулюткін Н.В. визначає як ситуацію навчальної задачі. Навчальні задачі будуються у результаті відбору знання із певної галузі науки та практики, внаслідок дидактичної обробки цього знання у відповідності до цілей навчання та пізнавальних можливостей учнів.

Навчальну ситуацію (або ще її називають навчально-пізнавальною ситуацією) розглядають [2: 18] як одну з характеристик цілеспрямованої взаємодії двох суб'єктів навчання (педагога і учня), яка призводить до свідомого засвоєння учнем змісту навчання і яка сприяє розвитку учня. При плануванні та реалізації діяльнісно-сміслового підходу до формування в учнів знань, умінь і навичок метою створення навчально-пізнавальної ситуації є розвиток учня як особистості, як активного суб'єкта суспільної та трудової діяльності, становлення його особистості через досягнення їм розуміння матеріалу, що вивчається, у деякій предметній області. Отже, головне завдання ситуації – поставити учня у позицію суб'єкта активної діяльності.

Структура навчальної ситуації містить наступні складові: предмет опанування, суб'єкт навчання, навчальна діяльність, учитель. Предмет опанування – це система знань про той чи інший аспект дійсності, знаряддя і система дій з його використання, система розумових дій і операцій, що підлягають опануванню в процесі навчання. Суб'єктом навчання є учень, спрямований на освоєння предмета і має визначені передумови для цього опанування (раніше сформовані психологічні системи регуляції діяльності, у тому числі і мотиваційні механізми, задатки і здібності, психофізіологічна, психічна і соціальна зрілість для оволодіння тією чи іншою діяльністю). У цьому контексті навчальну діяльність можна визначити як спеціально організовану активність суб'єкта навчання, спрямовану на засвоєння змісту предмета опанування, у процесі якої суб'єкт здобуває нові знання, якості.

У даному випадку ситуація – не довільно виділений момент життєдіяльності вчителя й учнів, а ситуація процесу, виділена на основі сутнісної характеристики цілісного прояву рушійних сил досліджуваного процесу. Виявлення закономірної системи ситуацій, що розвиваються, є шляхом до створення технології.

Отже, специфічна природа навчальної ситуації як характерної складової цілісного дидактичного процесу, її навчальні та виховні аспекти, наявність власної структури та змістовних компонентів дозволяють визначити її як елемент освітнього середовища, що відображує сукупність як зовнішніх, просторових, так і внутрішніх умов буття особистості у процесі навчальної діяльності, і в даних умовах характеризує взаємодію та розвиток усіх суб'єктів цієї діяльності. Цей висновок актуалізує подальші дослідження у галузі створення технологій, орієнтованих на цілеспрямоване моделювання навчальних ситуацій у процесі взаємодії педагога та учнів у навчальному процесі.

Висновки. В роботі розглянуто й охарактеризовано сутність та основні аспекти і характеристики навчально-педагогічної ситуації та обґрунтовано її місце й роль як елемента освітнього середовища.

До перспектив дослідження можна віднести визначення відмінностей у підходах до створення педагогічних ситуацій у різних технологіях навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192с.
2. Брейтигам Э.К., Каракозов С.Д. Учебное применение образовательной информатики при изучении начал математического анализа в школе // Пед. информатика, 2004, №1. С.17-21.
3. Кулюткин Ю.Н. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя/ Ю.Н. Кулюткин. – М.: Педагогика, 1981. – 120с.
4. Олефіренко Н.В., Андрієвська В.М. Особливості проектування дидактичних ситуацій у навчанні молодших школярів за допомогою комп'ютера. Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка №4(84) квітень 2005. – С.162-166.

5. Сериков В.В. Образование и личность: Теория и практика проектирования педагогических систем. М.: Логос, 1999, 272с.
6. Якунин В.А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты/ В.А. Якунин. – Л.: ЛГУ, 1988. – 160с.
7. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М.: Смысл, 2001. – 365с.

УДК 37.031

Марченко О.А.

РОЗШИРЕННЯ БАНКУ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З МЕХАНІКИ ДЛЯ УРАХУВАННЯ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті обґрунтована необхідність розширення банку завдань збірника для державної підсумкової атестації. На прикладі теми “Закон збереження моменту імпульсу” продемонстрований принцип побудови системи завдань, які спрямовані на перевірку рівня засвоєння теоретичного матеріалу учнями фізико-математичних класів.

In article the necessity of extension of task collection for state final attestation is substantiated. The principle of task creation is shown on the example of the law of conservation of angular momentum.

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Реформою загальної середньої освіти передбачено, що у старших класах (останні три роки 12-річного терміну навчання) школярі вивчатимуть курс фізики, що має відповідати обраному ними профілю навчання. Це обумовлює потребу у створенні відповідного дидактичного забезпечення для кожного з профілів. Ця стаття присвячена одному з проведених нами досліджень, що стосується фізико-математичного профілю навчання, а саме – проблемі перевірки засвоєння учнями теоретичного матеріалу з механіки.

За сучасними уявленнями, невід'ємною складовою технології навчання мають бути цілі вивчення певного матеріалу [2; 10]. Причому вони повинні бути сформульовані у діагностичному вигляді, тобто шляхом створення спеціальних завдань. Наявність завдань не тільки спрощує роботу вчителя з перевірки досягнення задекларованих цілей навчання, але і певним чином спрямовує всю його роботу. Так, у [8] було показано, що зазначені у програмах цілі навчання не мають безпосереднього впливу на поведінку вчителів і учнів у навчальному процесі. Важливим виявляється те, як цілі навчання відбиваються у системі оцінювання навчальних досягнень. І якщо існує невідповідність між системою оцінювання і проголошеними цілями навчання, то в більшості випадків орієнтація йтиме саме на те, як оцінюватимуться результати навчальної діяльності.

На сьогодні цілі вивчення фізики, у тому числі і теоретичного матеріалу, визначені у відповідних програмах [12], крім того, існує збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з фізики [5]. Отже, можна вважати, що за допомогою цього збірника цілі вивчення фізики у середній школі є, певною мірою, діагностично поставленими.

Нами було проаналізовано цей збірник з метою виявлення завдань, за допомогою яких можна було б здійснювати перевірку засвоєння учнями теоретичного матеріалу з механіки. В результаті цього аналізу ми дійшли висновку, що всі завдання з механіки *початкового, середнього та достатнього* рівнів можна вважати такими, що перевіряють володіння учнями саме теоретичним матеріалом.